

Цетиње 2. децембра.

Не подлежи више никаквој сумњи, да извјесни радикални кругови у Биограду, на челу с Пашићем, не мисле добро Црној Гори. „О том се нико не сумња кромје безумља.“ Крити у кучине не вриједи. А и зашто? Самообмана је увијек самоосула. Кад-тад долази дан, кад се испашта за оно што се могло видети, а није се хтјело. Ко сам себе вара, нема права да од другог тражи искрености. Што сам себи не чини, не може тражити од другог. Јер ако љубав ка ближњему почиње од самога себе, не може се више љубави тражити од ближњег, но што сами себе волимо. Самообмана је зато увијек штетна. Нарочито у оваквијем приликама. Истина се не смије крити ако хоћемо да нас подмукли непријатељ једнога дана не ухвати у клопку.

Погајне радње „Словенскога Југа“, које су се откриле, јасно показују шта се је из Биограда хтјело. А то је чисто радикална институција у којој је spiritus rector Пашић, „Словенски Југ“ је припремио бомбе, омогућио је да дођу до Цетиња и дао им намјену да овдје начине русај. То, па је дозвољено да увјери свакога ко мислити умије, да се у Биограду радило о глави нашој држави. Бомбе, послате амо, не умију да лажу. Оне говоре искрено и до савршенства прецизно. Никаква реторика и никаква вика из Биограда и Загреба нијесу у стању да обеснаже њихове ријечи.

Па онда она новинарска кампања листова српских и хрватских противу нас, које обасјаваше злаћано сунце биоградско, или који су водили идилично (да тако речемо) љубав са тадањим „Словенским Југом“. Њихова прва плотунска палба није могла бити без команде, а команду ту није могао дати пекињски Чунг-ли-Јамен. Она је само могла доћи из Биограда, од куда су и бомбе.

Па пређашње биоградске демонстрације, у којима се некажњено тражила глава нашега узвишенога Књаза Господара, па сад ове демонстрације, које су испод руке наредили ти исти кругови, на којима се и опет нападао наш Господар и Црна Гора! Све су то несумњиви докази за оно што напријед рекосмо.

Ако вам је то мало, додајте увреду нанесене нашем Господару у извјесним биоградским листовима, које је власт толерирала, и ако закон увреде страним владоцима изрично забрањује и строго кажњава. Па додајте оно баздљиво ћутање службених органа јавности, не осудивши ни једном речју тако писање, што значи да га одобравају. Па онда оно ћутање у погледу поку-

шаја у Васојевићима, не налазећи ни једне пријекорне ријечи за кривце и њихово злочино дјело, што је такођер одобравање.

Али и то није све. Мало је што се чине-невјешти злих покушаја противу наше државе и нашег Владалачког Дома, него отворено чак узимају и у заштиту наше злочинце. За једне заповједнички траже да буду помиловани, за друге дижу уређенес и криве Томановићеву владу и Господара што су искусили заслужену казну. Није крив злочинац, него онај кога је закон заштитио.

Шта је то? То је отворено пристајање уз злочинце. То је отворено признање да су злочинци били у њиховој служби, њихови извршни органи. Они се јавно солидаришу с њима. Не осуђују их ни једном ријечју, него их бране, а осуђују оне који нијесу допустили да их разнесу бомбе и покољу ножеви. Гневни што им покушаји нијесу испали за руком дижу дивљачку вика на Томановићев кабинет и на Двор. Не виде, да се тим одају и да признају своје злочиначко саучесништво.

Затварати очи пред овим фактима значило би вршити самообману, значило би везивати себи очи и невидјети непријатеља. То се је увијек љуто светило.

Можемо жалити што је дотје дошло, али је дошло, и не нашом кривицом. Ми никоме натурили нијесмо, а угројени, морамо се бранити. На што ће то изићи, нека мисле они који су овај братоубилачки двобој с нама отпочели. Нити смо га желели, ни изазвали. Кућа је наша била мирна и одговарала је јуначки српској завјетној мисли све док се у њу није утакнуо прст онога демона, који је разорио и мир у кући Србијиној. Не би код нас било ни подгоричких сужника, ни васојевићских бунтовника, да тај демон није нашао за патриотично да шиље бомбе и да подстиче духове на преврат.

Сад је та његова школа пуна ученика. Ње има и ван Србије. Оне су расаднице раздора у Српству и мржње према Црној Гори. Без обзира на подвојеност у питањима унутрашње политике, у тим школама има и самосталаца, нарочито оних који две мајке сисају. Кад се отворе двери олтару диспозиционога фонда одмах се навуче платнено небо с патриотским мотивима и онда су једно. Онда се опљачка диспозициони фонд и путује по европским пријестоницама „да се ствара јавно мњење у корист Србије“. Чим се двери заклопе, разиђу се, и онда се у питањима унутрашњим опет надскакују као кокости. Многи остају и на даље у сакривеној љубави према фонду, и ти су они канали, кроз које Пашић протура своју жуч и у листове о-

позиционе, а нарочито кад се то не тиче домаћих завада, него Црне Горе. Ту се одмах сви настрше на нас и онда бјесомучним оргијама нијдје краја.

С планом се радило из Биограда. Сада се то наставило. С планом се ишло на то да се залобију извјесна уредништва у Новом Саду, Загребу, Сарајеву, Мостару и тако даље чак до бокешкога Котора, под самим Цетињем. Ишло се за тим да се популарна Црна Гора окаља, а Српство привеже за Биоград. Хтјели су пуну улогу српскога Пијемонта. Шта су радили у питањима који се нас не тичу, нећемо да говоримо. То нека је брига других. Што се Црне Горе тиче јасно је да се ишло на то, или да је преко својих органа, који су хтјели бомбама да разоре оно што је донде постојало, покоре и да од ње начине покорну биоградску експозитуру, или да је морално убију. И онда су надали сложено ода свих страна дивљачку вика на нас.

Шта да радимо? Да ли да се покоримо, да и овдје барата Пашић и његове буљукбаше, или да мирно гледамо како нас морално упропашћују? Да ли да се бранимо?

Разумије се да се морамо бранити. Разумије се за то, јер је очевидно да смо обједнуги. Обсио нас је са својом импровизираном војском Пашић, његов радикализам и његови најмљени аргати ван граница Србије. Јасно је и шта хоће. Рекли су то бранећи бомбаше и бунтовнике. Остаје само да ријешимо, да ли ће наша одбрана бити нападна, или обрабена. Изабраћемо ону, која је у овим приликама боља. Нека се нико не вара, да ће нас лијепим ријечима преварити и уснавати. Знамо с ким посла имамо. Подмуклост је његова варала и пошљедње Обреновиће, те су мислили да се је посветио. Нас обманути неће, јер смо увјерени, да он натраг неће тргнути. Слатке ријечи и притијивање код њега маске су кад спрема нов атак.

И тако овај несрпски раздор, потакнут из Биограда, мора ићи даље све донде, док се Српству не уклони с пута брадати демон Пашић.

Ми нити ћемо му се уклонити, ни поклонити.

Опаске

Руски чувени публициста, Меншиков, не суштаје ево већ неколико година износећи штете по државу и руско друштво од оних, који су се, поријеклом туђе крви, порусили и докопали високих и упливних мјеста у државној хијерарнији и јавноме животу. Нијемци и Чивути преплавили су Русију и свуда се истичу да у име рускога народа говоре — наравно ни од кога не опуномоћени.

Двије су велике штете из тога произишле, како тумачи речени пу-

блициста. Прва је у томе, што су страном, а нарочито њемачком у-пливу, широм отворили сва врата, а друго, што су непријатељи Русије у томе баш елементу налазили највјерније своје агенте. Преко њих су сазнавали шта се у Русији ради и смјера, преко њих су слате бомбе и оружје за побуне и новац за револуционарне агитације. Пошљедњи потреси у Русији дијело је тога роњења, тих агената туђе крви.

Нешто слично опажамо и у драгој нам Србији. И тај су се непримјетно увукле у јавни живот стихије поријеклом туђе крви. Ту читамо имена једнога Бугарина Пашића, једнога Симића (чији се брат у бугарској звао Симов), послније Сондермајера, па Пачуа, па Левија, па Лека, Куманудија, Винтеровића (Винтера), Рибникара, Нуше, Грола, Кацлера, Папакостопула, Арера и вазда још други, која не вриједи исписивати.

Сви ти успјели су нескромношћу, паметљивошћу, марифетључима и ласкавим пужењем да испливају на површину и да у име српскога народа пишу и говоре, да чак томе српском народу у Србији прописују и судбину. Без њих није се могла одиграти ни мајска трагедија године 1903. Њих ћете видети свуда гдје се је кршила судбина те земље. Њих највише има и у овој несрпској акцији противу Црне Горе. Сразмјерно Срба има мање. Срба има само тамо, гдје се је закорјенио инат, или пакост, или потребитост за новцем. Многи су и заведени, немајући прилике да чују и другу страну, нас.

Кацлер, поријеклом Нијемац, говори у Народној Скупштини у име српскога народа и баца анатему на Црну Гору.

Рибникар грми у својој полуслужбеној „Политици“, и већи је Србин од свих Срба што их на свијету има.

Цинцарин Нуша, тај прослављени нокташ гдје је год било какве касе, тај јунак који је у бурскоме шеширу одушевљавао масе по биоградским улицама против Аустрије и уписао у добровољце свога малолетног синчића, а овамо рукама и ногама копао да га пуковска команда избрише из редова војске, у чему и успјева (види „Моћ Народа“), тај својски секундира Рибникару и његовим госама.

У *Дневном Листу* грми Грол (по поријеклу опет Нијемац) и цинцарин д-р Кумануди. Бугараш Пашић даје тон и правац и плаћа, остали га у свему кроз ватру и кроз воду прате, помажу.

Од правих, корјених Срба, само је противу Црне Горе Јакшић и његова „Штампа“, о коме је „Самоуправа“ пошљедњих дана у многим бројевима доказивала да служи туђину. Ми то не велимо, али ћемо потпуно вјеровати који би нам казао, да то г. Јакшић чини из неке необјашњиве срџбе према нама, а донекле и из необавјештености, или зато, што нема воље да буде објективан.

У Новоме Саду гдје прави Срби дају „Застави“ тон и правац, умјеренији су, нарочито у пошљедње вријеме, према нама. Далеко изостају иза бјесомучности природњика Грола, Кацлера, Рибникара, Нуше и њима подобних.

Само њима раван је Св. Прибићевић у „Србобрану“, али он је у српској интелигенцији кукољ. У њему има више пакости и политичкога невоспитања, но разума и патриотизма. Не мора да се слаже с нама, не мора то нико, али ако има шта да замјери, разуман човек, добар родољуб и политичар, чини то разлосима и истинама, а не бјесомучном виком, лажима, подметањима и душманлуком, којим се досад противу нас није служио ни Турчин, ни Нијемац.

Ко дакле војује противу Црне Горе и њенога Господара у Српству? Махом прирођени Срби, који су то постали ријечју, али не и срцем. Постали су Срби по околностима, због каријере и ради хљеба бијелога, али не и по српским осјећајима. У њима нема онога скривенога у души патриотизма, који опрједјељује Србина у српским питањима. У њима зато нема праве љубави према Српству; њихов инстинкт не упућује их на оне српске путеве на које он упућује Србина, без да је тога свјестан; њихова душа није у колијевци започета српском пјесмом, српским духом и неодољивом љубављу према Српству и његовим идеалима. Они су тврдокори шпекуланти, типови Меншиковљевих „Руса“, противу којих војује; они су трговци који тргују с моралом, савјешћу и свем што је Србину свето; они за то лаким срцем улазе и у једну нерспску акцију и не питају, хоће ли то пошљедњим својим дјелством смртно погодити велике српске интересе. Нека они морално и материјално профитирају, макар остало све пропало. Они тако рећи крчме српске највише интересе. Они на тај начин профанишу све, разоравају све и обмањују лаковјерни и поштити народ српски да пође за њима.

То је, ето, улога прирођеника у нашем друштву, у томе и разлика од корјених Срба. Док се ови савјесно клоне раздора са Црном Гором, Гролови, Кацлери, Кумануде, Рибникари, Нуше, Пашићи и т. д. свима мјеховима раздувавају је. И наравно у име Српства.

Узмите само извјештај са сједнице одбора биоградске општине, гдје је један залутали социјалиста, узевши примјер од Кацлера, такођер социјалисте и једнога од вођа, тражио да се Црна Гора осуди, и видићете како говоре прави Срби, а како прирођени.

Госп. Цукић рече: „Ја ћу гласати против. Ја сажалевам, али се не гнушам (стријељања криваца). Као Србијанац, као очевидац 29. маја и 16. септембра (кад су погинули Новаковићи) ја немам права никоме да дајем лекције“.

Д-р Драг. Аранђеловић рече ово: „Ја сам, господине пријатељу слободе, али сам у исто вријеме и пријатељ реда, јер мислим да једно без другог не може бити. Ја не знам дали су они људи (наши злочинци) криви према њиховим и нашим постојећим законима. Кад у једној земљи постоје закони, тада се према онима, који противу њих раде, морају употребити средства, који су законима предвиђени“.

А како рече цинцарин (по поријеклу) Кумануди, прирођени Србин? Ево како: „Изјава коју је учинио г. Цукић, доказ је више, да се о оваквим питањима не може говорити у име групе. Г. Цукић сажалева, али се не гнуша; ја и сажалевам и гнушам се.“

Јасно се ту испољава она разлика између корјених и прирођених Срба, коју смо напријед истакли. Корјених Србин инстинктивно осјећа како му се ваља држати у питањима српским, Србин туђе крви истиче се да буде већи од

правих Срба, безобзиран је, спекулише и разорава све само да се докопа популарности и положаја, и што с тим у вези стоји.

Као што се, по мишљењу Меншикова, има спасавати Русија својих улеза, који се намећу да у име рускога народа говоре, тако ето и Срби имају да избављају Србију од разних Кацлера, Грола, Куманудија, Рибникара, Нуша, Пашова, Пачуа, Цанга, Левија и свих осталих који су у српски јавни живот унијели туђу крв и туђе осјећаје.

Устав за Босну

Проглашење устава за Босну и Херцеговину и опет је одложено. У Бечу се нашло за добро, да са увођењем уставности у анектираним земљама не треба наглити и да се може још које вријеме причекати. Као веле: Кад су у Босни могли на устав да чекају годинама зашто не би и ово неко вријеме могли причекати?

Шта значи то непрестано одуговлачење са давањем устава? Какве су препреке које стоје на путу извршењу овога?

О томе постоје неколико верзија. Број се њихов све више множи у колико се с објављивањем устава одуговлачи.

Посланик Вуковић, ту скоро је о томе преко јавности проговорио. Он је изјавио, да зна из аутентичног извора, да се ово питање одуговлачи само зато што се у Бечу хоће, да се у Буријановом приједлогу унесе некилик *либералнијих* одредаба. А шта то значи? За свакога и сувише јасно. Значи, да је Буријанов приједлог толико назадан, да чак сама бечка влада налази потребу, да га измијени и учини либералнијим. И то влада, која ни мало није позната као либерална, већ напротив за коју се зна, да ће колико данас — сјутра распустити парламент и без њега владати, користећи се принудним средствима.

Та чињеница нам много говори. Она нам открива горку истину. Из ње произлази, да ће босански сабор бити сасвим нешто друго него што су сабори у покрајинама Аустро-Угарске. Он ће издвајати и од хрватског и далматинског сабора. А какве су чињенице покрајински сабори у Аустро-Угарској, то је и сувише позната ствар. Они или постоје само на папиру или само фигурирају. И кад се аустријска влада налази побуђена, да у пројектованом уставу за Босну унесе либералније установе, јасно је као дан да и босански сабор није оно што су остали покрајински сабори, него нешто сасвим горе. А већ се може и мислити какав ће то бити сабор, кад је гори нпр. од хрватског сабора, који се већ годинама не од хрватског сабора, који се већ годинама не састаје или од осталих, који само фигурирају, а ни од каквог утицаја нијесу! Значи да је босански сабор сведен на ниво обичног општинског одбора!

У својој изјави поменути посланик још је рекао како се око босанског устава запело још и око тога што се хоће да учине неке измјене државоправне природе.

А као то да ће и бити главни узрок што се са босанским уставом запело и што се његовоу вођење одлаже.

Између Беча и Пеште води се борба око анектираних земаља. Настала је међу њима утакмица ко ће ове земље усређити. Аустрија или Угарска. Отимају се око превласти. Угарска би хтјела и Босну и Херцеговину да усређи као што је нпр. усређила Војводину.

И у тој утакмици разумије се, да је у најгорем положају народ у Бос-

ни и Херцеговини. Њихову несугласицу он највише осјећа и скупо мора на је плаћа.

Анектиране земље обилују многим природним богатствима. Ни Бечу ни Пешти није до народног благостања у овим земљама колико им је до њихових спекулативних рачуна. И једни и други би да ове земље експлоатишу и да се њима што више користе. Приче о либералнијим установама су само празни изговори, којима би да маскирају своје задње спекулативне планове.

Овој навали из Беча и Пеште могао би само доскочити народ анектираних земаља. Али он не може ништа, јер су му свезане руке. Устав би му ту могао колико толико помоћи, али, ето, њега му не дају. А и кад му га буду дали, он ће бити такав, да му неће бити ни од какве користи, јер ће га бацити или у наручја Аустрије или Угарске и неће бити капац, да о свој судбини рјешава, пошто ће му се наметнути нечије туторство. Осим тога народу у овим земљама би био потребан споразуман рад. Али од тога споразума не може бити ни ријечи, јер су политичке прилике у Босни и Херцеговини тако мутне и несређене и више има изгледа да ће бити још горе, него што ће се разбистрити.

А ко зна политичаре бечког Бал-Плаца биће му јасно, да се баш и са овим одуговлачењем иде и на то, да се политичке прилике што више замуће, јер они најрадије у мутној води лове. Зато се и може очекивати, да ће се са овим експериментисањем наставити.

А већ народу у Босни и Херцеговини како Бог да! Он је само ту, да замршене рачуне Беча и Пеште својом кожом плати. Према томе може се већ унапријед судити каква га благодат и од пројектоване уставности чека.

Не допада им се

Повампирени „Словенски Југ“ у Београду настави свој нечастиви посао. Ваљано обнавља се да поради чисто на културном зближењу раскомаданог Српства, али већ у првоме броју издаје се и помаља кроз вјеру ђаволни рог. Кад би одиста имао пред собом само културно јединство Срба, шта може имати противу листа „Рад“, који је ту скоро у Мостару почео излазити? Лист је нов, није се могао никоме замјерити, па ипак га је „Словенски Југ“ приказао душмански. Види се, да није потаман његовоме некаквом плану, јер га уређују лица, која по свој прилици нијесу ђувечкардаши у самом Београду.

А лист се уређује добро. Нарочито зрјело је промишљен чланак у броју трећем под натписом „Наше прилике“.

Ево како тај лист приказује повампирени „Словенски Југ“:

„Ових дана изашао је у Мостару један курнозитет: то је политички лист „Рад“ који је копирао „Народ“ по целом спољашњем изгледу, и који је послат на све адресе на којима је дотле шилан „Народ“. Не зна се уредник неки Петковић, а његов је ништа не зна. Уводни је чланак без програма, а подлистак — „Без главе“. Сав је изглед да лист има намере крајњег опортунизма“.

Закон о адвокатима

Кад је пред Народном Скупштином био пројект закона о јавним правозаступницима министар правде г. др. Секуле Дрљевић држао је врло лијеп опширан говор. Како заслужује да са њиме упозна и шира јавност, то га доносимо у целини. Тај говор гласи:

Господине посланици, мисли се тако да је ријеч адвокат, коју ја нијесам овдје употребљено у пројекту, него је употребљена

ријеч јавни правозаступник, долази од латинског ad auxilium vocatus, а то значи, онај који је позван у помоћ. У најстарије доба, дакле већ у римско вријеме, позивани су кривцима у помоћ људи, који су били праву вјешти; људи, који су требали да их бране. У почетку за одбрану пред судом неког правног интереса, за одбрану живота, части и имања, био је довољан у римској држави добар говорнички дар, па да буде ствар правилно заступљена а за случај правичности саме ствари, која се брани и законски призната, односно да однесе процесуалну побједу. Али доцније, кад су се у римској држави економски и друштвени односи развили у већем степену, а према томе кад се развило и законодавство, онда није било довољно, да би неко могао са успјехом заступати нечији интерес пред судом, само то да буде добар говорник, оратор, него је требао да буде и праву вешт, па да може са успјехом да га заступа.

Ради тога већ у доба Цицероновог траже се редовно уз ораторе, који су заступали друге пред судовима и адвокати, т. ј. правозаступници. Сама институција адвоката она је у римској држави а тако исто и у Грчкој била високо цијењена.

Грчки законодавац Солон прописао је, да може бити адвокат само онај, за кога се доказало, да се никад није огријешо о своје родитеље и да је стално бранио своју отаџбину. Дакле људи који су били посједници најбољих врлина, људи који су били цвијет у друштву, с њиме друштва, ти онда само могли су да буду правозаступници; тим људима само могло се повјерити заступање онога што је човјеку најсветије, а то је право. Чак је био скопан с тиме и неки вјерски церемонијал. У почетку процеса, у грчкој држави пошкромљивало се само мјесто на коме се суди — водом, а то је значило, да је мјесто на коме се суди, на коме ће адвокат да заступа интересе свога клијента, да заступа право које је нападнуто, да је то мјесто свето, и да на том мјесту може бити и може се говорити само оно што је чисто, што је свето и узвишено. Али овој несумњиво најсјајнијој, најидеалнијој, поштовања најдостојнијој институцији у човјечанству значај лежи далеко дубље него ли у овом вјерском церемонијалу.

Ви знате, господине посланици, сви сте учили, бар већина од вас учила је у основној школи Библију. Ви се сјећате онога предања да је прво убиство на овоме свијету извршио Кајин син Адамов, и у првој књизи Мојсијевој стоји, да је Бог дозволио Кајину и питао га: „Кајине, гдје ти је брат Авел“?

Као што видите, колико је узвишенога у овим ријечима. У овим ријечима испричања је светиња одбране. Бог је свезнајућ, Бог који већ давно зна гдје је Авел, ипак неће Кајина да осуди без одбране, већ га ипак пита: „Кајине, гдје ти је брат“? — Дакле прво му даје прилику да се брани.

Господине посланици, било је до душе времена и народа — данас их нема — али их је било, кад се сматрало, да је бранитељ окривљенога његов јатак, али хвала Богу већ давно су прошла та варварска времена, и према једнодушном суду, не данашњег вијека него свих вијекова који се могу просвијећенима назвати, према једнодушном суду свих тих вијекова, свака држава која суди без одбране, варварска је држава.

Господине, адвокат, бранитељ интереса правних пред судом, то је најузвишенији положај који човјек може у друштву имати.

Адвокат брани државу исто тако као војник; он је брани и дану и ноћу, јер он брани војника држави, он брани подлогу, снагу државну; он брани оно без чега човјек не може бити, дакле он ствар могућност да у држави буде људи, јер људи су само они који имају нетакнуту част своју а част треба бранити. Путем процеса најдостојније је може бранити адвокат. Ради тога адвокат, у својој несумњиво веома тешкој и мучној задаћи, у своме веома мучном и тешком положају он ипак врши једну славну функцију, он врши једну част и поштовања достојну улогу. Ради тога, врлина коју он носи, врлина којој он служи, то је врлина над врлинама, то је мирис од врлина.

Господине посланици, у римској историји знамо да су робови били ствари.

Они који су учили латински као и они који су учили римско право, они знају, да се робови нијесу звали homo negus, ствар као и свака друга ствар. Па ипак кад је роб био окривљен, његов господар морао је да га брани пред судом.

То је била његова грађанска дужност, и господар који се огријешо о ту своју дужност, он је био већ у римском друштву презрен а римско друштво увјек и данас носи не карактер једног швиланог, него карактер једног варварског

друштва, ма колико културе да су имали Римљани — он је, дакле, у том римском варварском друштву био презрен, зато што је допустио да његов роб буде суђен без одбране.

Господо, историја не прашта никоме, који устаје против одбране.

Ја не треба ни да вам поминем имена; довољно је да вам кажем, да је дан човек који је био највећи међу највећима у XIX вијеку, човек, који је свој народ почео до највеће могуће висине, човек који се титрао са престолима, човек пред којим су клечали владари, човек који је покоравао државе и преко ноћ друге стварао, човек чије су побједоносне легије долазиле до под наш горди Ловћен, тај човек био је син једног најславнијег народа, народа који даје све за славу француског народа. Тај силни човек тај надчовек — то је Наполеон.

Па ипак француски народ, који се с правом с њиме толико горди, никад му заборавити неће два правна зла. А знате ли у чему су се она састојала?

Прво је правно зло, што је за кмета анверког, кога је порота једанпут ослободила, народно да му се поново суди. А друго је правно зло, што је допустио, да се војводи анђенском суди без одбране. То историја, то француски народ своје љубимцу Наполеону неће да заборави.

Господо, што је човјечанство тако осјетљиво према таким испадима једног тако великог човјека није ни чудо. Ради се о праву; ради се о борби за право.

Један народ који нема изражене правне свијести, тај народ не може имати никакве друге свијести изражене. Народ који не зна до крајњих граница водити борбу за своје најмање право, тај народ, кад буду у опасности и највећа права његова, ројски ће климнути главом и покорити се, а неће ни руком маћи. Народ, чији синови нијесу кадри жртвовати све што имају за једно најмање своје право, тај народ може слободно рећи, да је остао без својих синова. Они су морална рушевина, они су ту само зато, да једног дана срамно пропадне будућност народа.

Римска држава, господо, стварала се колосалном брзином, и римски државници сматрају се у историји најјачим државницима свију вјекова. Читајте све историје, читајте дјела свих професора државног права, читајте и најсаврешеније теоретичаре и политичаре, па питајте у чему се састоји та мудрост римских државника. Сваки ће вам на то питање с неке висине добацили: били су у истини женјални; они су знали у свако вријеме отворити вентил сигурности.

Питање, господо, шта значи то: у свако вријеме отворити вентил сигурности? — Е па не патећи сувише. Знам, знам, то је у теорији. Па пробајте ви то урадити, па будите велики државници! Није то велика мудрост. Римску државу нијесу створили римски државници. Римску државу је створио римски народ, римску је државу створила правна свијест римског народа.

Ни један до сада народ није имао ни ти има јаче развијене правне свијести од римског народа. Све оно што је на пољу правном, створио је римски народ, то је ремек дјело, и све оно послје њих што ми у истом подручју на коме су они радили дограђујемо и израђујемо, све је то мизерно парафразирање онога женјалнога што су нам они оставили. Правна свијест римског народа ишла је тако далеко, да се сваки појединац осјећао дужним — не имао право, него се осјећао дужним — да подигне тужбу, чим се учини његовом комисији неправда. То су биле такозване *actiones popularis* — тужбе народне. То је врхунац правне свијести једног народа.

Ја држим, господо посланици, ако је у истини величина римског народа у томе, што је имао тако снажно развијену правну свијест, да је онда наш народ српски, а нарочито овај дјел народ српског у Црној Гори, у истини велики народ. Јер ја држим, да ни код ниједног народа, па ни код римског, није била развијенија правна свијест, него код нашег народа.

Вама су, господо посланици, сигурно свима познате оне класичне и значајне ријечи Књаза Господара: „Ко не дође преда Ме за шестицу, не вриједи шестице“.

Ви знате, господо, да шестица не представља никакав материјални интерес, и ви знате да је борба око шестице, просуђивана с економског гледишта, једна бесмислица. Али, ви знате, да је борба око шестице просуђивана са гледишта моралне људске вриједности, са гледишта појединачке правне свијести једна толика вриједност, да нема те економске вриједности, која може њој бити еквивалентна, која је може замјенити. То значи борба око шестице.

Ако ја изгубим, у борби за једно право, коначно спор, процес, то још не значи да сам ја морално пропао, да сам ја

морална рушевина. Значи то само онда, ако сам ја и даље и коначно остао свјестан да сам у истини ја имао право и да је мени то моје право одузето мојом кривицом, јер нијесам знао урадити све што је вјешт борац, у борби за то право, требао да уради. Онда ја престајем бити више она морална личност, онај правни субјект, онај потпуни човек, који сам дотле био, и ја постајем нешто половино; нешто згажено, нешто морално убивено, нешто што представља далеко и далеко мању вриједност у животу, у будуће, но што ју је дотле представљао. Такве су страшне посљедице једног изгубљеног права.

Господо, кад је у истини борба око права борба за личност, борба за самога себе, онда вас питам, колику услугу мени чини, колику хвалу од мене заслужује онај, који ми је припомогао да моја личност остане нетакнута, да моје право остане недирнуто?

Ко је онај човек, који је забранио, који је онемогућио, да ја постанем згажена личност, згажена индивидуа, него да останем и даље једна снажна морална јединица на коју може да рачуна и Владар и држава и друштво, један потпуни човек?

У истини то је сјајан човек који то изради; тај заслужује сваку хвалу; тај има најсјајнији положај у друштву, а тај се зове адвокат, тај се зове јавни правозаступник.

Господо посланици, живот државни и друштвени мора сасвим природно престанати да се развија и то сваки даном све у ширим димензијама, а све те димензије, сви ти многостручи животни односи морају да се подигну до висине правних односа; јер иначе наступила би анархија; а подићи се до висине правних односа могу само позитивним законима; јер право је само оно што има свој извор у законском тексту, што је законном признато као право и само је онај животни однос и правни уједно, који је законом као такав признат. Па кад смо тако пред једним неизлазним фактом да мора престанати број нашег законодавства повећавати се, да се мора непрестано број параграфа умножавати, зар може онда ко други са успјехом, осим човјека праву вјешта, снаћи се у том лавиринту параграфа? Зар може један човек који не зна цијенити вријеме у праву, који не зна чудесну снагу времена у модерном праву; зар може он знати што то значи, да се због једног пропуштеног момента, због неколико секунда пропуштених губи, једно читаво право; јер није потребан правни чин прије тога извршен? То њему страшно изгледа — одмјеривање процедуре сахатима. — Зар на сахате да живимо?

Тако се мора у чуду човек питати, човјек праву невјешт, али у праву модерном, у животним односима модерним мора да се брзо живи.

Ко није кадар брзо да живи, ко није кадар на својим ногама да иде, нека ноге позајми, нека потрчи напријед, јер ако не може на својим ногама, не позајми ли ни туђе, он ће остати.

Те ноге, које ће га нагло напријед понијети, та крила која ће му припомоћи да достигне тамо гдје је требало да буде, то је опет, а да ко други него адвокат.

Адвокат је, господо, човјек који обезбјеђује, осигурава економске односе у друштву; он осигурава и правне односе; без њега су ти правни и економски односи изврнути сталној опасности. Може неко викати колико хоће: Мени је неправда учињена, може седамдесет и седам пута пред највећим форумом, пред Министарством Правде да кичи и да виче: мени је неправда учињена, истина је да ми је тај и тај дужан, истина је и то, да сам требао то и то урадити, али нијесам стигао за два минута само!

Све је то истина, пријатељу, што кажеш, истина је да ти неправично страдаш.

Али ти, пријатељу драги, страдаш законито. Разликуј правилност и законитост, јер у интересу већег принципа појединачки интерес, ма колико иначе правичан, мора постати жртва формалистичке законитости. Ако нијеси кадар издржавати стегу законитости, коју друштво неминуовно данас мора да има, јер је друштво савремено ишло напријед, а ти, пријатељу драги, или трпи штету или бјежи из друштва, трећег ти спаса нема!.

Не, ако не може никуд друго, сјети се да има неко ко ће ти помоћи, ко ће ти у друштву ипак омогућити опстанак, то је опет адвокат.

Господо посланици, ја сам био слободан изнијети вам од најстаријих времена институцију ову адвоката и показати вам како је она имала у извјесном времену чак и вјерски значај; казао сам вам, да адвокате данас имају све државе, које су нам најближе. — Бугарска је имала адвокате још кад је била под Турском. Дакле потпуно институцију адвоката могла је створити тек кад је била држава, а створила је 12. децембра 1888. године.

Краљевина Србија дошњела је закон о адвокатима под Књазом Михаилом 15. јула 1865. године.

Дакле, као што видите у свим државама постоји ова институција, да и не говорим о оним балканским државама које су постарије, и у опште о другим културним државама.

Видите дакле, да се не може замислити добро правосуђе без адвоката.

Ја сам вам до сада говорио о односима адвоката према појединцу, а сада могу вам још и то споменути, да без адвоката не може никад бити потпуна сталност у судовима, у рјешавању правних спорова. Адвокат је стална контрола над судовима; адвокат својим контролисањем приморава суд да одржава једнообразност у рјешавању правних сукоба, а гдје нема једнообразности у рјешавању правних сукоба, ту нема ни народне вјере у законитост, а гдје нема народне вјере у законитост, ту нема те меља државног, ту нема правде, јер правде има само у толико у колико народ вјерује у њу. (Чује се: тако је).

Ради тога, господо, не може се ни добро правосуђе замислити без адвоката, и зато што се то не може замислити, увеле су ову институцију све државе.

Није то никакав друштвени луксус, то је једна државна потреба, пред којом све државе морају капитулирати.

Господо посланици, ја сам потпуно увјеран да неће ни један од вас гласати против овога закона о адвокатима, за који одбор с правом каже, да је већ у својој основи једно спровоћање уставног принципа, који је већ ту, и који је принцип највишег врховног закона, дакле, није никаква новотарија. Друго што одбор са правом каже, то је, да се осјећала потреба већ давно и прије устава ове важне институције, јер иначе не би се могло протумачити откуд је она одредба у уставу. — То је сасвим појмљиво и логички нужно. Да завршим господо посланици, оним чим сам почео: нема правде без одбране, а одбране нема без адвоката.

Свака држава, која не да одбрану, која хоће да суди без одбране — варварска је држава. Сљедствено сваки онај који се бори против одбране варварин је. Ја сам тврдо увјеран, да се неће ни један међу вама наћи, који ће гласати против овога закона, кога вам најтоплије препоручујем.

Допуњују се

Што слаже „Обзор“, прештампава „Политика“, „Србобран“ и „Дн. Лист“; што слаже биоградска полуслужбена „Политика“ из рода Криптогама, то прештампава „Србобран“, „Обзор“ и „Дн. Лист“, што слаже „Србобран“, прештампавају сви остали, а што опет измисли „Дн. Лист“, то протрчи кроза све остале листове. И тако се допуњају. Тако се српска јавност с планом и савјешћу проданијех душа узнемирава разнијем и кроз лажнијем вијестима о нашој отаџбини. Не зна се, ко је од њих гори. Кад их човјек упореди — још би „Србобрану“ и опростили; наш је пас, па нека лаје; али што се истичу да праве раздор уљеци? Шта хоће језуитски Рибникар са својом офуцаном „Политиком“? Телеграфише и пита, а кад му се одговори истином, он безочно доводи то у сумњу, позива се на неке путнике бајаги са Цетиња, који су у Биоград стигли, (а што је лаж) и вјерује чак „Пешт. Лојду“ прије него г. Томановићу и свој нашој јавности. Циљ је јасан. Не да да прокрчи пута истина. Хоће да предначи мангупским својим лажима и да ствара што веће нерасположење према Црној Гори, а то значи већи раздор у Српству. Тако могу чинити само безобзирни уљеци, који су се најели с грбине српскога народа.

Добро је дошло то Пашићу — наравно. И он је туђа кост и крв.

Српство

Занатлиска скупштина. Ових дана је држана у Биограду годишња скупштина занатлија у Србији, на којој је било око 800 изасланика из унутрашњости.

Ново српско удружење. Српска трговачка омладина у Бања Луци основала је своје удружење.

Спор око манастира. Српски патријарх Лукијан Богдановић био је ових дана у Пешти код румунског владике како би се постигао споразум при спору око неких манастира у Банату.

Тешки дани по Котор. Као што из Котора јављају, Котор ће напустити сва војна звања и војска, затим ће се премјестити дуванска режија из Шкаљара, па ће и Лојдови брзи бродови пристајати у Тиват а не, као до сад, у Котор. Како ће тиме Котор претрпјети велики удар, то је општински одбор ријешило, да челник заједно са оба епископима бокелским поднесе лично споменути на највише мјесто како би се интереси Котора заштитили.

Прослава српске читаонице. У недељу је српска читаоница у Котору прославила шездесетогодишњицу свога постанка.

Дневне новости

Отпутовао на Крушевац. Њ. В. Књаз Мирко отпутовао је на Крушевац, гдје се Њ. В. Књагиња Наталија још од раније бави.

Трговачки законик. Н. Скупштина је коначно примила пројект трговачког закона, којим је, уједно, и мјенично дуговање регулисано.

Свештенички јубилеј. У сриједу 16. ов. м. навршује се *десет* година црквене службе нашем катедралном протођакону, господину *Филипу Радичевићу*, који је истрајно од времена Његовог Височанства блаженопочившег Господара Књаза *Данила I.* Свету Митрополију на Цетињу ревностно и вјерно служио. Из скромности слављеник неће чинити никакве свечаности, само се ово биљежи ради млађег нараштаја за примјер, како се стално и достојанствено има послужити света наша црква, Узвишени Пријесто и своја драга домовина. Слављенику с наше стране од срца честитамо, да још дуго година поживи.

† *Алесандро Фортис*. Ових дана је у Риму преминуо чувени талијански политичар Алесандро Фортис. Он је био велики пријатељ српског народа, а нарочито Црне Горе. За вријеме анексије Босне и Херцеговине Фортис се јако био заузео за српску ствар и у талијанском парламенту је оштро осудио освајачку политику Аустро-Угарске, као год што је устао и противу тројног савеза, доказујући да је он само на штету Италије. Фортис је дуго боловао и најзад је тешкој бољки подлегао. Наша Н. Скупштина одужила се сјенима покојниковим одајући му почаст, а талијанском парламенту је упутила и телеграфско саучешће. Нека је слава великом покојнику, који се у најтежим часовима сјећао нас Срба и устајао у одбрану наших угрожених интереса!

Фридјунгов претрес. У прошли четвртак отпочело је суђење противу д-ра Фридјунга, аустриског књижевника у Бечу, кога су чланови српско-хрватске коалиције оптужили због увреде части, јер је, заједно са уредником „Рајхпоста“, изнио да се баве велеиздајом и да су потплаћени од Србије. Ова јавна расправа изазвала је велику сензацију, те сви европски листови са ње доносе опширне извјештаје.

Читуља. У петак су у Мартинићима предани смртни остаци Неде, супруге Драга Радовића, народног посланика уз учешће многобројног народа. Покојница је била ваљана жена и добра домаћица, те је уживала велико поштовање у свој околини, што се и приликом погребна испољило, јер је на њеној сахрани било народа са свију страна, а за вријеме њеног боравка на Цетињу ради лијечења Њ. Кр. В. Књаз Господар јој је послао Свога љекара да јој укаже помоћ. Лака јој земља била.

† **Перо Костић**. У Никшићу је преминуо стари и заслужни учитељ Перо Костић, који се одликовао ријетким особинама и на просвјетном и на бојном пољу. Бог да му душу прости!

Н. Скупштина

— извјештаји са сједница —

VI. редовни састанак

Цетиње, 29. новембра

Председник је отворио састанак у 21 сата послје подне. За министарским столом: министар унутрашњих дјела, војни финансија и министар правде.

Секретар Д. Петровић чита записник прошлог састанка, а потом молбе и жалбе. Председник саопштава, да ће министар финансија на питање М. Николића одговорити 5. децембра.

Затим се пријело на избор финансијског одбора по секцијама. Изабрани су: Филип Јерговић, Радоје Ракочевић, Ристо Бошковић, Јанко Милић, Живко Драговић, М. Трешњанин, Гавро Протић, Бл. Вујшевић и Вуко Кривокапић.

Прелази се на дневни ред: претрес пројекта трговачког закона у начелу.

Извјештај Саво Кривокапић чита извјештај одбора.

Ристо Бошковић говори у прилог поднесеног законског пројекта.

Приступа се гласању. Поднесени законски пројекат прима се једногласно у начелу.

Прилази се претресу у појединостима. Чл. 1—8 примљени су без дебате.

Код чл. 8. Ристо Бошковић тражи објашњење како ће дјеласти води тикнице о дневној потрошњи, нашта му министар одговара.

Чл. 9—22. примљени су без дебате.

Код чл. 22. министар правде изјављује, да су исправке одборске непотребне, а са научног гледишта да су недозвољене, јер израз вид треба да остане и да се не мијења са речју врста.

Л. Гојнић изјављује да се одбор при тој измјени руководи терминологијом д-р В. Божића, код кога термин вид нема, него врста. За ријеч ортачина вели да је страна и да је треба замијенити са ријечју удруга.

Јован Пламенац налази да је израз у пројекту вид умјесно примјенен и да га не треба замијенити ријечју врста.

Министар правде д-р Дрљевић говори у прилог пројектоване редакције, те долази између њега и Л. Гојнића до препирке.

Председник закључује састанак у 4 сата послје подне.

VII редовни састанак

Цетиње, 30. новембра

Председник је отворио сједницу у 21 сата послје подне. За министарским столом: министар унутрашњих дјела, финансија и правде.

Секретар чита записник прошлог састанка, а затим молбе и жалбе као и молбу архиепископа Милиновића за одсуство, што се све усваја.

Посланици Перо Јовановић и Крсто Шарановић подnose писмени приједлог, да се подигне пут од манастира Ждробаника до Острога.

Председник јавља да се обрати министру унутрашњих дјела ради бираних спискова по избору Зарија Вуковића и да је од министра добио извјештај, да су спискови изгубљени, те је поведена истрага. Поводом тога предлаже да Скупштина одреди анкету.

М. Николић је противан анкети; Јован Пламенац предлаже да се послуже списком обласног суда; Р. Бошковић тражи да се бирани одбор казни и тражи анкету. Пошто је Јован Пламенац изложио стање ствари, усвојен је његов приједлог да се верификациони одбор послужи списковима из обласног суда.

Живко Драговић излази са приједлогом, да се Скупштина одужи сјенима великог српског пријатеља Фортиса ускликом слава и да се талијанском парламенту упутити саучешће за њиме. Овај се приједлог једногласно усваја.

Прелази се на дневни ред: наставак претреса приједлога трговачког закона у појединостима.

Код чл. 22. министар правде препоручује, да се прими по пројекту.

О. Рњез предлаже да се ријеч ортаклук замијени са удружење.

Л. Гојнић се позива на Божића да би доказао, да се израз вид треба замијенити са ријечју врста. Како улази у претрес закона у опште, то га председник опомиње, да се не удаљава од предмета.

Јован Пламенац вели да је израз вид много правилнији од врста и одговара Гојнићу на замјерке.

Раде Радовић је да остане редакција по пројекту.

Ж. Драговић налази да је сва дебата излишна, пошто је све једно било вид или врста.

Председник ставља на гласање чл. 22. и Скупштина га усваја по пројекту.

Настаје одмор.

По одмору:

Чл. 23—30. примају се без дебате.

Код чл. 30. министар правде изјављује да прима редакцију одбора.

Чл. 30—92. примају се без дебате.

Председник закључује сједницу у 6 сати послје подне.

VIII редовни састанак

Цетиње, 1. децембра

Председник је састанак отворио у 3 сата послје подне. За министарским столом: министар унутрашњих дјела, војни финансија и правде.

Пошто су прочитане молбе и жалбе, чита се приједлог Ђура Дрецуна о укидању штетних обичаја при сахрањивању.

Прелази се на дневни ред: наставак претреса приједлога трговачког закона. Чл. 92—95. примају се без дебате.

Код чл. 96. ова Карађузовић тражи да се не прави разлика између иновјераца и православних, што се и усваја.

Чл. 97—107. примају се без дебате.

Код чл. 170. води се дебата око казне, која је одређена за оне што ће бити забрањени од стране општинског одбора у суд, а не приме се. Р. Бошковић мисли да је казна велика, Ј. Дрљевић је за редакцију пројекта, В. Кривокапић да се глоба не понавља, Ђ. Дрецун је у опште против глобе, Ж. Драговић је за казну и т. д. Министар излази са новом редакцијом, по којој је казна 200 перпера, али да се не може неко казнити узастопце, што се и усваја.

Чл. 171—172. закључно примају се без дебате.

Председник оглашује да је претрес овог пројекта завршен и у појединостима, те наређује гласање.

Сви су гласали за пројект у појединостима.

Председник констатује, да многи посланици одсуствују, и ако су на Цетињу, и предлаже да се казне од сада удаљењем са сједница, што је и усвојено.

Састанак је закључен у пет сати послје подне.

Сви су гласали за пројект у појединостима.

Председник констатује, да многи посланици одсуствују, и ако су на Цетињу, и предлаже да се казне од сада удаљењем са сједница, што је и усвојено.

Састанак је закључен у пет сати послје подне.

Сви су гласали за пројект у појединостима.

Председник констатује, да многи посланици одсуствују, и ако су на Цетињу, и предлаже да се казне од сада удаљењем са сједница, што је и усвојено.

Састанак је закључен у пет сати послје подне.

Сви су гласали за пројект у појединостима.

Председник констатује, да многи посланици одсуствују, и ако су на Цетињу, и предлаже да се казне од сада удаљењем са сједница, што је и усвојено.

Састанак је закључен у пет сати послје подне.

Сви су гласали за пројект у појединостима.

Председник констатује, да многи посланици одсуствују, и ако су на Цетињу, и предлаже да се казне од сада удаљењем са сједница, што је и усвојено.

Састанак је закључен у пет сати послје подне.

Сви су гласали за пројект у појединостима.

Председник констатује, да многи посланици одсуствују, и ако су на Цетињу, и предлаже да се казне од сада удаљењем са сједница, што је и усвојено.

Састанак је закључен у пет сати послје подне.

Сви су гласали за пројект у појединостима.

Председник констатује, да многи посланици одсуствују, и ако су на Цетињу, и предлаже да се казне од сада удаљењем са сједница, што је и усвојено.

Састанак је закључен у пет сати послје подне.

Сви су гласали за пројект у појединостима.

Председник констатује, да многи посланици одсуствују, и ако су на Цетињу, и предлаже да се казне од сада удаљењем са сједница, што је и усвојено.

Састанак је закључен у пет сати послје подне.

Сви су гласали за пројект у појединостима.

Председник констатује, да многи посланици одсуствују, и ако су на Цетињу, и предлаже да се казне од сада удаљењем са сједница, што је и усвојено.

Састанак је закључен у пет сати послје подне.

мјесто заузимљу у покрету ове идеје инжењери пољопривредни, лекари сеоски, општински секретари, који су махом правници, учитељи и школовани пољопривредници — економци.

У Црној Гори би се за оснивање и управљаче земљорадничких задруга могли заинтересовати свештеници и учитељи сеоски, а за тим извјесно чиновништво и писменији сељаци, претпостављајући да им иначе ништа не смијета да се то, идеји посвете. Нарочито свештеници и учитељи који би својим племенитим срцем својом преданошћу могли не само брзо распорити благодати земљорадничких задруга на сву паству своју, на све ђаке своје, него би још и сачували ове мале и благотворне установе од свих потреса, од врдакања и лутења, чему се оне често излажу у рукама непријатеља и спекуланата сеоских.

Из искуства, које сам као чиновник и надзорник Главног Савеза Српских Земљорадничких Задруга стекао, увјерио сам се да су земљорадничке задруге у Србији најсигурније у рукама свештеника и учитеља, а за ово кратко вријеме мога боравка на Цетињу ја сам добио увјерења да Црна Гора поред свештеника и учитеља има доста и писмених и ваљаних сељака који би такође најревносније радили на оснивању и управљању земљорадничких задруга.

С тога треба радити и њером и ријечима да се што већи број свештеника, учитеља и писменијих сељака заинтересује за дјело земљорадничких задруга и да се што више рашири њојо њеном за датку.

Тако радећи Црна Гора ће можда послје кратког времена имати прилично поузданих носилаца идеје земљорадничке задруге, на које се може ослонити, и од којих не мора страховати за успјех и добар ход предузећа.

Но осим добрих, савјесних и заузимљивих управљача, за земљорадничке задруге потребан је и јак кадар редова. Не може бити сваки члан земљорадничке задруге. Бесполичар, лармаџија, пијанина, картарош, крадљивац, штеточина, зеленаш не могу никако бити чланови ове установе. Јер има да се стара о поправци економскога, моралнога стања пољопривредничког, све оно што је одано неком пороку, све што смета поправци и опорављању све што је неспособно за напредак и препорођај, мора да се уклони, удаљи од земљорадничке задруге. Земљорадничка задруга само онда постиже свој циљ, ако су тој задругари вјерни пољопривредници, поштени људи и ако нису одани никаквом пороку.

Што се редова обичних задругара тиче има у Црној Гори и савише услова за земљорадничке задруге, јер познато је да је праторски сељак ваљан, вриједан и посљан и менишје више потребно ни ријечи да потрошња, те да о томе износим своје увиђење.

Књижевност

Књижевни оглас. Др. Јов. Хаји Васиљевић објављује: Ових дана излази ће из штампе, као издање Задужбине Илије М. Коларца прва књига мога дјела „Јужна Стара Србија“, етнографска, историјска и политичка истраживања, књига прва: *Кумановска област* са 22 слике у тексту и једном детаљном етнографском картом. Главна садржина ове прве књиге је:

1. Одјељак: *Положај и границе Кумановске области; физичке прилике; ортографија и хидрографија; комуникација*. 1. Положај и границе. — 2. Физичке прилике. — 3. Плавнице. — 4. Равнице. — 5. Ријеке и клима. — 6. Путеви (Врански пут, Скопски пут, Паланачки пут, Гилански пут, Кратовски пут, Штиски пут и Велешки пут).

2. Одјељак: *Град Куманово; Распоред града; Махале; Јавне зграде и куће у Куманову*. Индустија (ћурџијски, мугавџијски, пануџијски, кујуџијски, терџијски, и бојаџијски занат...) Трговина; особине становништва...

3. Одјељак: *Кумановска област*; — *Каза — и насеља у њој*. А. Каза и њена административна подела; — Б. Старина, положај и величина села; — В. Имена села и других географских објеката у овој области; — Г. Типови села; — Д. Кућа и остале зграде — Дом. — Ђ. Распоред имања; — Е. Економске и привредне прилике; — Ж. Занимање становништва: сточарство, пчеларство, свиларство, аргатарство, губертлук, ваљавичарлук...; — З. Аграрно правни односи и чифлуци у овој области (а. Мезлска села); б. Рајетска села, в. Мезлско-рајетска села); г. Главни чифлуци у овој области: стари и нови чифлуци. Чифије и момци; — И. Разне дажбине: а. Кулучење на Кратовским рудницама, б. Кулучење на барутанама; в. Опште кулучење на грађењу путова, г. Даванија владини; д. Да-

ванија пољаку; Ђ. харач и друге дажбине; — Ј. Становништво у овој области: Срби, Турци, Арнаути, Цигани, Черкези, Татари, Бугари (Помаци), Власи (Армџи).

4. Одјељак: *Посебни опис тридест и чет сета у разним крајевима Кумановске области*: Режановце, Младо Нагоричино, Табановце, Четирине, Кленовце, Старо Нагоричино, Никуљане, Стрезовце, Матејца, Довезовце, Огња, Липково, Челолек, Карловце, Бељаковце, Мургаш, Комаган, Думановце, Пелинце, Враготурце, Кршање, Кокино, Канарево, Жетпчане, Кокошиње, Свињинце, Павлешенце, Бајловце, Аљинце, Арбанашко, Добрача, Малотино, Дреп'к Цветишине, Длабочица.

5. Одјељак: *А. Народна свијест и народно осјећање*; — *Б. О етичком имену*; — *В. Главне етничке особине становништва*; — *Г. Ношња*: а. мушка б. женска ношња; — *Д. Начин живота*; — *Ђ. Задружни живот — Задруга*. — Облик личне својине у задруги; средство и називи средства. — *Е. Говор* (двадест прилога). — *Ж. Пјесме, историјска предања и друге народне умотворине*: 1. Предања и епске пјесме; 2. Женске пјесме. 3. Обичаји а. рођење, б. вјетчање — свадба —, в. смрт, г. главни обичаји преко године (сеоске светковине). д. Домаћа слава, 3. Бадњи дан, 4. Божић и тд.; И. Игре: кољске, девојачке и дечије игре и свирале.

6. Одјељак: *Остаци старина у овој области и народна предања о њима* — *старе цркве и манастири*. — А. камење са натписима и без натписа; Б. Побито камење; В. Гробља и могице; Г. Турџаве — градишта — и дворови; Д. Стари мостови; — Ђ. подземни канали — лагуми — и стари бунари; Е. Зидине, црпјеви, судови [Њушви (врчве), камена корита] и друго; — Ж. Пазарница и чаршије и друго; — З. Старе цркве и манастири: а. старе цркве, б. стари и нови манастири и манастиришта: Матејачки манастир Св. Богородица, Карпина манастир Ваведене, Забел манастир Св. Богородица, Градишки манастир Св. Ђорђе и Бељаквачки манастир Св. Ђорђе; — Манастиришта.

7. Одјељак: *Главне црте из историје и црквено-школске и политичке прилике у овој области*. а. Историја области б. црте из историје града Куманова; — Б. Црквено-школске и политичке прилике у овој области: а. црква и свештенство, б. школе, в. Старе школе у области; — В. Патријархисте и Ексархисте и борба око црквених школе; Г. Патријархисте и ексархисте школе у 1907 8 школској год.

Књига ова износи 36 штампаних таблица велике осмине. У прегледу стаје четири динара (четири круне или черека) *примјерак* а књижевна је цијена виша од ове. Књижевима се даје уобичајени радат.

За Ц. Гору претплату прима г. Стево Ј. Радосављевић—Бдин, професор Књ. Ц. Велике Гимназије на Цетињу.

НАША ПОШТА

Г. Бр. Шобајићу — Никшић. Претплату у пет перпера примисмо. Захваљујемо.

Филијали Никшићкога трг. акц. друштва — Подгорица. Примисмо пет перпера у име претплате. Хвала.

Господин претплатницима у Америци, којима 1. јануара 1910. г. истиче претплата, нека изволе благовремено обновити претплату, да им се шаљање листа не би прекидало.

Свој господи из Црне Горе, којима 1. јан. 1910. истиче претплата, нека је обвим учињена молба да је обнове на вријеме.

Сердару г. Ј. Јовићевићу — Ријека. Ваша је претплата истекла првога новембра, и то је узрок те је лист обустављен. У очекивању да ћете претплату обновити, од данас Вам шаљемо лист паново, а пропштене бројеве можете добити накнадно, ако изавите да Вам се обновљена претплата рачуна од 1. новембра т. год. Наше поштовање и поздравље.

Парни млин са махином јаком шест коњских снага, која при мљевињу чисти пшеницу од уродице, а који постоји на Цетињу, продајем из слободне руке или тражим стручно лице за ортака, које би представљало гаранцију за солидни рад, а кантилиста се не тражи.

За подробније услове, обраћати се потписаном.

Хафис Селман Пашић
Подгорица

Р. 54 Број 671. 1.3

4. овога мјесеца у 9. часова даваћемо четрдесто-дневни помен покојном другу

† Стевану Беговићу
у Влашкој цркви.

Ученици II. разреда
Богословско-учитељске школе

1.1